

כניסה:	יציאה:	ר"ת:
19:16	20:25	20:58

עיוני הפרישה

שיעורו השבועי של מורנו המשגיח רבי מאיר ישראל שליט"א

עיונים

משנכנס אב ממעטים בשמחה כדאיתא במשנה תענית (כו:) ועוד אמרו שם "בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר". על זה היה דווה ליבנו על אלה חשכו עינינו, אבל לא אבדה תקוותנו ובכל יום אנו מתפללים "יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו".

והנה, ידוע שבית המקדש השלישי ירד בנוי מן השמים כדאיתא ברש"י במסכת ראש השנה (מא.) לגבי ההלכה שאין בונים בית המקדש בלילה וז"ל "הני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידך" עכ"ל. וכן שיטת הראב"ן (ר"ה סימן תנ"ט) וכן כתב רבינו בחיי בענין הבארות שחפרו עבדי יצחק (בראשית כו, יט) וז"ל "ומה שהזכיר את ה' בבאר השלישי [שנאמר 'כי אתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ] ולא עשה כן בשתים הראשונות. יתכן לומר טעם, מפני שהראשונים היו בנין בשר ודם ע"י שלמה וכוורש, אבל השלישי יהיה מעשה ה' ובנין שמים, ולא ישלט בו חרבן, לכך הזכיר בו הש"י. ומצאתי מדרש סיוע לזה" עכ"ל. וכן כתב מרלב"ח להוכיח מהפסוק "בונה ירושלים ה'". ובזה הסבירו מדוע אמר הפסוק על הבית השני 'גדול יהיה כבוד הבית האחרון' כיון שהוא האחרון שיבנה ע"י בני אדם.

ויש להקשות דאם כן שירד המקדש בנוי ומשוכלל, נמצא שתתבטל מצוות "ועשו לי מקדש" שבה נצטוו ישראל לדורות לבנות בית לה' שתשרה בו שכינה, היתכן!?

א. בספר 'רינת יצחק' (תפלה, שלש רגלים עמ' צ"ב) מיישב ע"פ דעת הרמב"ם שבעשיית הכלים גם מתקיים מצוות 'ועשו לי מקדש' וז"ל בסה"מ (מצוות עשה כ') "שצונו לבנות בית עבודה... והוא אמרו יתברך ועשו לי מקדש... וכבר בארנו שזה הכלל כולל חלקים ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם, כלם הם מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש" עכ"ל.

אלא, שלדעת הרמב"ם לא קשה כלל, שהרי דעת הרמב"ם שגם בית מקדש שלישי יבנה על ידי בני אדם וזה לשונו בהלכות מלכים (יא, ד) "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח". וכן כתב בהקדמתו לפרה"מ (זרעים) "והביא אחר תמיד מדות, ואין בו ענין אחר אלא ספור, שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל ענינו. והתועלת שיש במין ההוא, כי כשיבנה במהרה בימינו, יש לשמור ולעשות התבנית ההוא, והתבניות והצורות והערך, מפני שהוא ברוח הקדש" עכ"ל.

ב. בזוהר (ג, רכא) כתב, שבשעת יציאת מצרים רצה ה' להביאם לבית המקדש בנוי ומשוכלל שירד משמים וכיון שחטאו לפניו, גזם בקרקע וצווה להם "ועשו לי מקדש" על ידי אדם וכיון שנבנה ע"י אדם אין לו קיום, אבל לעתיד לבוא ירד הבנין הבנוי והמשוכלל ויתקיים לנצח. וז"ל בקצרה "כד נפקו ישראל ממצרים, בעא קודשא בריך הוא למעבד לון בארעא כמלאכין קדישין לעילא, ובעא למבני לון ביתא קדישא, ולנחתא ליה מגו שמי רקיעין... ומדארגיזו קמיה במדברא, מיתו, ואכנס לון קודשא בריך הוא לבנייהו בארעא, וביתא אתבני על ידא דבר נש, ובגין כך לא אתקיים... ועל דא אמר (תהלים קכז א) אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בונוי בו, דהא לית ביה קיומא... ולזמנא דאתי כתיב (שם קמז ב) בונה ירושלים ה', איהו ולא אחרא, ובניינא דא אנו מחכאן". נמצא שאכן הצייו של 'ועשו לי מקדש' נאמר לצורך שעה.

ג. המהרי"ל דיסקין (הובא בסידור הגר"א 'שיח יצחק') תירץ ע"פ המדרש בפסוק "טבעו בארץ שעריה" (איכה ב, ט) שבשעת חורבן הבית השקיע הקב"ה את שעריו בית המקדש באדמה וגזם לעתיד לבוא כשיבנה בית המקדש. והקשה המהרי"ל לשם מה הוצרכו השערים והדלתות, הלא בית

המקדש השלישי ירד בנוי מן השמים? ותירץ ע"פ נוסח שתקנו לנו בתפילת הרגלים "והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו" ולכאורה 'הראנו בבנינו' מובן כיון שירד בנוי, אבל מהו 'ושמחנו בתיקונו'? אלא, שירד בית המקדש בלא דלתות, כדי שיוכלו בני ישראל לקיים מצוות "ועשו לי מקדש" בהצבת הדלתות, ועל ידי זה נחשב שבנו את המקדש כולו כמו שמצינו במסכת בבא בתרא (נג:.) "הבונה פלטרין גדול בנכסי הגר ובא אחר והעמיד בה דלתות קנה". ועל ידי זה "ושמחנו בתיקונו" תהיה השמחה שלימה לעם ישראל שזכו לבנות את הבית המקדש, הלואי שנזכה בקרוב, אמן. ויש להעיר על דבריו מלשון רש"י 'בנוי ומשוכלל' ואם חסר בו דלתות, היאך נחשב משוכלל. וי"ל.

ד. הערוך לנר בסוכה (שם) מוכיח ומחדש שאכן גם בית המקדש השלישי יבנה ע"י בני אדם, ואח"כ ירד עליו מן השמים בית המקדש רוחני ולכן לא יחרב לעולם וז"ל בקצרה "דודאי ביהמ"ק לעתיד לבא יבנה בנין ממש בידי אדם ומה שנאמר מקדש ד' כוננו ידך שנדרש בתנחומא שירד למטה הוא ביהמ"ק רוחני שיבא לתוך ביהמ"ק הנבנה גשמי כנשמה בתוך הגוף וכמו שירד במשכן ובבית המקדש האש של מעלה תוך האש של הדיוט שנבער בעצים" וראייתו מהפסוק בזכריה "ויראני ארבעה חרשים" ואמרו חז"ל (סוכה נב:) שהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף אליהו וכהן צדק. ופרש"י "שהם אומנים לבנין ביהמ"ק" ע"ש. ואם כבר בנוי ומשוכלל ירד למטה, מאי אומנות שייך בזה. וכן מה שנאמר במשנה תמיד (פ' ז) ומה שאנו מתפללים בכל תפלותינו יה"ר שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו". יהיו תפלות שווא, כיון שכבר נבנה הוא והיה לנו להתפלל שיגלה ביהמ"ק במהרה" עכ"ל.

ולפי דבריו יתכן שזה פשט הפסוק בתהילים (קכז, א) "שיר המעלות לשלמה אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בונוי בו" ונדרש גם על בהמ"ק השלישי שאכן יבנה ע"י בני ישראל והם 'בונוי' אבל גם ה' 'יבנה בית' ולכן יתקיים לעד. ואולי זה כפל הלשון בפסוק (ירמיה לא, ג) "עוד אבנך ונבנת".

ה. ה'נועם אלימלך' ועוד (דברי יואל, אמונת עתיך עמ' רל"ח) כתבו ליישב שאכן בית המקדש השלישי ירד בנוי ומשוכלל מן השמים, אך מי בנה אותו בשמים? עם ישראל! על ידי שבונים עתה בזמן הגלות והחשיכה בתי כנסיות ובתי מדרשות וישיבות קדושות שהם 'מקדש מעט', בזה גופא מקיימים מצוות "ועשו לי מקדש" ועל ידי מעשיהם של ישראל 'בונה ירושלים ה'" ולא נבנה מאלו. (עוד תמצא כעין זה בשו"ת 'משנה הלכות' חלק י"ז סימן קצ"ו ד"ה שנית).

ו. כעין זה כתבו בעלי המוסר (שפתי חיים) לבאר מאמר חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בבנייה" בלשון הווה 'זוכה ורואה' עתה בזמן הגלות. על ידי האבלות וההשתתפות בצער השכינה נבנית עוד אבן בבית המקדש העתידי ושפיר חשיב "ועשו לי" מקדש.

ז. אף שרש"י ותוספות נקטו בפשיטות שבית המקדש השלישי ירד בנוי מן השמים. מצינו שנחלקו עליהם הראשונים כמו שכתבנו לעיל בדעת הרמב"ם וכן דעת המאירי במסכת ראש השנה (ל. וסוכה מא:.) ועוד. ועיין בשו"ת 'משנה הלכות' (חלק י"ז סימן קצ"ו) שתלה זאת במחלוקת אמוראים בסנהדרין (צט).

והמעין בדברים יראה, ששיטת רש"י קשה מפסוקים מפורשים שמשמע שהחרשים ובני אדם הם שיבנו הבית לעתיד לבוא. וליישב הענין יש לומר, שאכן הדבר תלוי: אם זכו אחישנה ואז יבנה על ידי הקב"ה בעצמו, ואם לא זכו ותבוא הגאולה בזמנה, אז יבנה על ידי בני אדם כמשמעות דברי הנביא. (עיי' בספר 'בית שערים' או"ח סימן קמ"ד, כעין זה כתב הפלתי סוף סימן ק"י קונטרס בית הספק). ואולי בזה נחלקו הנוסחאות בסוף התפילה שאחר שמו"ע. נוסח אשכנז "יהי רצון שיבנה בית המקדש" – יבנה, משמע על ידי מאן דהוא, או הקב"ה או המשיח. ונוסח עדות המזרח "יהי רצון שתבנה בית המקדש" שמשמעותו על הקב"ה בכבודו ובעצמו. וה' יזכנו בקרוב.

שואל הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל [מדרש יהונתן] מדוע כתבה התורה כאן 'אל כל ישראל' ולא כדרכה במקומות רבים לבני ישראל או אל ישראל. ומיישב ע"פ הגמרא (מועד קטן כא.) שם אמרו "אלו דברים שאבל אסור בהן: אסור במלאכה וברחיצה ובסיכה ובתשמיש המטה ובנעילת הסנדל ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש ובהלכות ובאגדות. ואם היו רבים צריכין לו אינו נמנע". ועתה נקדים מה דאיתא בגמ' בשעה שאמר משה משנה תורה ה' ג' ימים אחר מיתת אהרן ופריך הגמרא, הא הוי אבל ואבל אסור בת"ת. ומשני דאי רבים צריכין לו מותר בד"ת. והשתא אתי שפיר, אלה הדברים אשר משה, וקשה הא הוי אבל ואסור לעסוק בד"ת, לז"א אל כל ישראל שרבים צריכין לו ממילא מותר" עכ"ל.

ומה שכתב הגאון הנזכר ש'משנה תורה נאמר תוך כדי ימי אבלו של אהרן. לפי פשוטו צריך ביאור, שהרי בפסוק מבואר "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש" שהוא חודש שבט באחד לחודש, ואהרן נפטר בא' באב חצי שנה קודם כמבואר בפסוק (במדבר לג,ח) "ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש". ואם כן איך יתכן שמשנה לימדם תורה בימי אבלו של אהרן? אתמהה!?

ונראה ליישב דברי הרב ע"פ דעתו המחודשת של הרלב"ג (בספר 'תועלויות הרלב"ג' התועלת השלישית) וז"ל "וכבר התבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בספר יהושע כי לא היה משה אחר אהרן כי אם חדש אחד כי אהרן מת באחד לחדש בשבט בשנת הארבעים, לפי מה שהתבאר בפרשת ואלה מסעי, ומשה מת באחד לחדש אדר לפי מה שהתבאר מדברי התורה עם מה שנזכר בספר יהושע כמו שבארו רז"ל" עכ"ל. נמצא שאכן ביום פטירתו של אהרן באחד בשבט החל משה ללמד את הדברים האלה.

וכבר הקשו רבים על הרלב"ג מגמרא ערוכה בתענית (ט) עה"פ "ואכחד את שלשת הרעים בירח אחד" - וכי בירח אחד מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר, אלא מלמד שנתבטלו שלש מתנות טובות שנתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד" מבואר להדיא שאהרן מת בחודש אב. אך הרלב"ג כתב דבריו לדעת רבי אליעזר שבתשרי נברא העולם נמצא שהחודש החמישי הוא שבט. ועדיין צ"ב.

בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת (דברים א,ג)

איתא בילקוט שמעוני (רמז תת"א) "אמר להם משה: כבר אני סמוך למיתה, מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבא וישננו, פרשה אחת ושכחה יבא וישננה, פרק אחד ושכחו יבא וישננה, לכך נאמר באר עכ"ל. וצ"ב דברי המדרש.

כתבו האחרונים לבאר, ע"פ הידוע שמשנה רבינו מת בשבת (עי תוס' במנחות ל. ד"ה מכאן) ואם ז' באדר חל בשבת, הרי ז' שבט חל ביום שישי בשבת. ואם כן 'בעשתי עשר חודש באחד לחודש' שזה ראש חודש שבט, חל גם בשבת ואז משה דבר עמהם לבאר התורה.

הונה איתא בשו"ע (י"ד סימן רמ"ה י"ד) "אין קורין לתינוקות בשבת מתחלה מה שלא למדו, משום טורח בשבת. אבל מה שקראו פעם אחת שונים אותו להם בשבת". ואם כן לכאורה קשה, היאך הטריח אותם ולמד עמהם בשבת מה שלא למדו מתחלה. ועל זה בא הילקוט ואומר, אמר להם משה: רק מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבא וישננה, כיון שאין אני בא ללמד אתכם חדשות, רק מי שכבר למד ושכח יבא וישננה" וזה דיוק לשון הפסוק (פס' ה) "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת" רק לבאר מה שכבר למדו פעם אחת, אבל לא לחדש. (שנות יהושע).

ולפי מה שכתבנו לעיל בשם הגאון 'מדרש יהונתן' שמשנה למדם תוך כדי ימי אבלו של אהרן אחיו. יש להסביר באופן מחודש מה שמשנה מקדים ואומר להם 'וכבר אני סמוך למיתה' כלשון הילקוט. שאין כוונתו לומר שהוא מלמד, כיון שנמצא סמוך למיתתו שלו, אלא 'סמוך למיתה' של אהרן אחיו, ואע"פ שהוא אבל, מותר לו ללמד כיון שרבים צריכים לו ו'מי ששכח, יבוא וילמד' והבן.

לא תגורו פירש"י והוא מהספרי 'לא תיראו'. וזה לשון הספרי "לא תגורו מפני איש - שמא תאמר מתיירא אני מפני איש פלוני שמא יהרוג את בני או שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעותי ת"ל לא תגורו מפני איש" עכ"ל. וצ"ע היכן מצינו שנדחה פיקוח נפש בשביל לדון דין. (עיין ב"ח חו"מ סימן י"ב).

בפרשתנו משה רבינו מוכיח את ישראל, ומכאן יש ללמוד הלכות רבות והנהגות חשובות בהלכות תוכחה איש לבנו ורב לתלמידו.

א. בפסוק א' כתב רש"י "ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל". דבר ראשון, לשמור על כבודו של מקבל התוכחה. ואע"פ שבהמשך הפרשה משה מדבר באריכות ובמפורש על חטא המרגלים ועל שאר חטאים, מ"מ כשפתח בדברי תוכחה, התחיל ברמיזה בעלמא. ודי לחכימא ברמיזה.

ב. להלן (פסוק ג) כתב רש"י "מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה! לא להעיר מיד במקום, אלא להתאפק ולמצוא את הזמן המתאים מצד מקבל התוכחה. וכן מצד המוכיח, הרבה פעמים שב כעסו וקצפו ודברי חכמים בנחת נשמעים ומועילים.

ג. עוד אמרו חז"ל "מפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, 1. כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו. 2. שלא יהא חבירו רואהו ומתבייש. 3. שלא יניחנו וילך. 4. כדי שיפרוש ממנו בשלום.

ד. בפסוק א' כתב רש"י "אל כל ישראל" - אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מכן עמרם ולא השיבותם דבר מכן וכך, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב" עכ"ל. צריך לתת למקבל התוכחה אפשרות לענות תשובה.

ה. בספר 'יד על כס' כתב דבר נפלא וז"ל "יש לפרש בדרך דרש מה שאמר 'אל כל ישראל' הכוונה שכלל עצמו עמהם וכמו שאמר בהמשך "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם" (לקמן ב'לז) ובא לרמוז מה שאמרו בעלי המוסר, שהמוכיח יש לו לכלול עצמו בתוכחה וכ"כ בספר 'מעיל יעקב' כוונת הכתוב "נחפשה דרכינו ונחקרה" (איכה ג,מא) בהקדים מה שאמרו רז"ל בגמרא (בבא בתרא ס.) על הפסוק "התקושו וקושו" (צפניה ב,א) "אמר ריש לקיש קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים" ואם לא כן "הוא אומר לחבירו טול קיסם מבין שיניך וחבירו משיבו טול קורה מבין עיניך". וזה שדקדק הפסוק "נחפשה דרכינו" לא אמר הנביא "חפשו דרכיכם" אלא, נחפשה - אני ואתם. ואז ונח-קורה" תנוח הקורה וחבירו לא יטען כנגדו "טול קורה מבין עיניך". ודפח"ח.

ו. כתב השל"ה עה"פ "אל תוכח לך פן ישנאך, הוכח לחכם ויאבהך" שלא יוכיח אדם את חבירו באופן שלילי 'אתה לך' או 'מה יצא ממך' וכדו' כי זה יגביר השנאה ולא יביא שום תועלת, אלא יוכיח בדרך של 'חכם' באופן חיובי, אתה חכם וצדיק ולא ראוי לאיש כמוך לעשות מעשים כאלו. ובאמת משה הוכיחם כאן בדרך כבוד ורוממות, ואמר להם 'יוסף ה' עליכם ככם' ועוד. ובזה תיקן מה שחטא לדעת הרמב"ם כשהוכיחם במי מריבה באופן שלילי 'שמעו נא המורים'.

ז. והעיקר, שאף בשעת התוכחה ירעיף אהבה וחום. ודווקא בשעת התוכחה, כדי לרפד את התוכחה, ודווקא למי שלא מתנהג כשורה, שהרי ל'ילד חולה' דואגים ונותנים חום ואהבה יותר משאר הילדים. עיין בתרגום יונתן בסוף הפרשה עה"פ "צידונים יקראו לחרמון שניר" שפירש שחרמון נקרא 'שניר' על שם 'שמשיר' פירותיו. והסבירו המפרשים כיון שבהר חרמון שורר קור, לכן הפירות נושרים מהר ובקלות יותר. ואם 'האדם עץ השדה' לא רוצה שישירו פירותיו הם הילדים, או התלמידים. צריך להשקיע ולתת הרבה חום ואהבה. וה' יזכנו.